

Dace Kauliņa, Jolanta Savvina
Daugavpils Universitāte, Latvija

DIVDIMENSIJU ANIMĀCIJA LATVIJĀ

Abstract

The research provides information about development of 2D animation in territory of Latvia since 1969. Then in Latvian Television started to work first animators, who made hand drawn movies for children. Latvian Television had significant role of development of Latvian 2D animation in further periods. Since 90-ies the most important role has animation studios „Dauka” un „Rija”. Nowadays as result of transborder cooperation some movies with global recognition were created. It proves, that there are skillful animation film makers working in Latvian animation sector.

The aim of research is to explore and describe the historical development and the most characteristic tendency of Latvian 2D animation.

Atslēgas vārdi: *divdimensiju animācija, animatori, animācijas studija, aplikācijas filmas, Latvijas Televīzija.*

Ievads

Ar Rozes Stiebras un Anša Bērziņa režisētajām sirsnīgajām animācijas filmām bērniem ir izauguši vairums latviešu jaunākās paaudzes. Pēc folkloras un latviešu literātu darbu motīviem veidotās filmas laika gaitā kļuvušas par daļu no latviešu kultūras.

Mūsdienās, sadarbojoties ar ārzemju animācijas filmu veidotājiem, gan arī pašiem veicot visu darbu, radītas filmas, kas, piedaloties starptautiskos festivālos, guvušas atzinību pasaules mērogā, pierādot, ka arī Latvijā strādā augsta līmeņa profesionāli animācijas jomā.

Pētījuma mērķis ir izpētīt un aprakstīt Latvijas animācijas vēsturisko attīstību un būtiskākās tendences.

Latviešu animācijas kino pirmsākumi meklējami 1969. gadā, kad Latvijas televīzijā režisores **Rozes Stiebras** (1942) vadībā tika veidotas filmas aplikācijas tehnikā. Animatoru komandā visu laiku darbojies arī režisors, dokumentālo kino operators un scenārists **Ansis Bērziņš** (1940). Jāatzīmē, ka līdz 1972. gadam multiplikācijas filmas tapušas bez profesionāla multiplikatora līdzdalības, aplikācijas zīmējuši tādi mākslinieki kā I. Ceipe, M. Muižule, J. Dimiteris, D. Rožlapa, D. Aulmane, D. Lapiņa, A. Kreitause, A. Jansone, V. Kucins, L. Eglīte un citi, toties tās tika grieztas, fāzētas un pavairotas ar gandrīz visu grupas dalībnieku palīdzību. Tādēļ pirmās animācijas filmas „Lietainā diena” (1969), „Halo, Hela!” (1971) un citas bijušas vēl tikai profesionālo iemaņu apgūšanas un darbības virzību noteikšanas skola (Augskalna 1989; 340).

R. Stiebras vadībā savas profesionālās animatores iemaņas guvusi pirmā profesionālā multiplikatore M. Brence, vēlāk arī D. Aulmane un G. Slapiņa. Viņas visas ir mākslinieces, kas laika gaitā radījušas vizuālo ietērpu vairākām filmām (Augskalna 1989; 341).

Pamatā uzņemtas bērniem domātas filmas. Tiek izmantota jebkura iespēja, lai tiktos ar mazajiem skatītājiem tiešos kontaktos, viņi tiek anketēti, kādas filmas patīk, kādas mazāk un kāpēc. Aptaujas rezultāti tiek apspriesti un pētīti. Nevis kā iztapšana mazo skatītāju gaumei, bet kā aktīva programma tās veidošanai un arī ietekmēšanai. Mākslas uzdevums – atklāt dimensiju, to, kas slēpjas aiz uzreiz saskatāmā. Šīs ieraudzīšanas pamatu pamats rodams folklorā – tautasdziesmās, pasakās (Augstkalna 1989; 341).

Tuvība ar folkloru Rīgas TV multiplikācijas filmās izpaužas it kā pa trim zarotnēm. Pirmā izaug no autentiskās tautas pasakas vai dziesmas – „Čiks” (1971), „Pieci kaķi” (1971), „Brīnumputns” (1976), „Abi gali balti, viducis zaļš” (1977) „Lāsts” (1979). Otrā augsni rod latviešu bērnu poēzijas klasikā, kas pati gandrīz folklorizējusies, – E. Ādamsona „Ringlas ceļojuma” (1974), Raiņa „Zelta sietiņa” (1975), V. Plūdoņa „Zaķīšu pirtiņa” (1979), K. Skalbes „Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties” (1980) ekrāna varianti. Būtiska nozīme ir trešajai zarotnei, kas sakopojusi sadarbībā ar latviešu padomju rakstniekiem, kuri savā daiļradē spēcīgi izmanto folkloras avotus. V. Ļūdēna dzeja devusi ierosmi spilgti krāsainajām „Pasakai par Sisi Vijoļkāju” (1974) un „Skudriņai Tipai” (1976) Šīs divas filmas veidotas tradicionālajā dzīvnieku pasaku stilā ar skaidri uztveramu morāli – pamācību. Toties pēc Imanta Ziedoņa scenārijiem veidotajos darbos „Zaļā pasaka” (1977), „Suns Funs un vējš” (1978), tāpat arī pēc M. Čaklā scenārijiem radītajā trīs filmu seriālā par Dillī Dallī un Perpendikulu (1974, 1975, 1976) režisore R. Stiebra kopā ar māksliniekiem meklējusi savdabīgus vizuālos un skaniskos izteiksmes līdzekļus satura atklāsmei (Augskalna 1989; 341).

Īpaša nozīme Latvijas televīzijas uzņemtajās filmās ir mūzikai, kas ne tikai papildina attēlu, bet ir kā neatņemama multiplikācijas filmas sastāvdaļa. Šai ziņā raksturīga ir filma „Zelta sietiņš” (1975) ar I. Kalniņa dziesmām, viņa mūzika filmai „Zaķīšu pirtiņa” (skat. 1. att.) (Riekstiņš 1986;130).

Pirmās zīmētās filmas R. Stiebras un A. Berziņa vadībā radušās astoņdesmito gadu sākumā, pēc O. Vācieša bērnu dzejas motīviem tika radīta animācijas filma „Kabata” (1983), kā arī pēc Vika prozas darba – „Zvirbulēns” (1983).

Latvijas Televīzijas animācijas studijā filmas veidotas līdz par 1987. gadam, kad tā nokļuva „Rīgas kinostudijas” īpašumā. Vēlāk – 1991. gadā R. Stiebra un A. Bērziņš dibinājuši animācijas studiju „**Dauka**”. Tika turpinātas Latvijas Televīzijā iedibinātā tradīcija – veidot

sirsnīgas, pamācošas filmas bērniem, piemēram, pēc K. Skalbes pasakas motīviem – „Kaķīša dzirnavas” (1994) (skat. 2. att.), „Lielā Kristapa” balvas ieguvējas – „Ness un Nesija” (1991) (skat. 3. att.) un „Neparastie rīdzinieki” (2001) (skat. 4. att.), kā arī netradicionālā tehnikā veidotā animācijas filma pēc Raiņa lugas motīviem, – ar dokumentāli filmētiem elementiem – „Spēlēju, dancoju” (2007) (skat. 5. att.). Kopš 2008. gada animāciju filmu veidošana studijā ir pārtraukta (Rikards 2009; 18; http://www.arhivi.lv/index.php?1&729&view=news-detail&news_id=4255; <http://www.boms.lv/Video.aspx?VID=8435>; <http://www.makslinieki.lv/profile/3176/>).

Vairākiem R. Stiebras un A. Bērziņa veidoto filmu māksliniekiem ar laiku izveidojies savs rokraksts, pēc kā atpazīt konkrētā autora veidotās animācijas filmas. Dzintars Aulmanis veikumam raksturīgi dabisku, pieklusinātu toņu zīmējumi ar konkrētām kontūrlīnijām. Reti izmantota toņu pāreja (skat. 6. att.). Jura Petraškeviča darbos manāms māksliniecisks izpildījums, ar nevienmērīgiem triepieniem aizpildīti laukumi (skat. 7. att.). Helēnas Heinrihsones animācijas filmu vizualizācijām, līdzīgi kā viņas glezniecības mākslas darbiem, raksturīgas spilgtas, piesātinātas, tīras krāsas (skat. 8. att.).

1995. gadā dibināta viena no spēcīgākajām Latvijas animācijas studijām „**Rija**”, kas nodarbojas ar animāciju un dokumentālo filmu producēšanu, ražošanu un izplatīšanu. Sadarbojoties ar ārzemju animācijas filmu veidotājiem, radītas pasaulē pazīstamas filmas „Kirikū un burve” (1998), „Randiņš Belavilā” (2003) (skat. 9. att.), kas tikusi nominēta kinoakadēmijas balvai „Oskars”, kā arī „Lote no izgudrotāju ciema” (2007) (skat. 10. att.), sadarbībā ar igauņu animācijas studiju „Eesti Joonisfilm”. 2011. gadā tapis arī filmas turpinājums „Lote un Mēness akmens noslēpums”. Studijā „Rija” tapušas mūsdienu latviešu divdimensiju animācijas meistarur Signes Baumanes, Vladimira Ļeščova, Jurgā Krāsona filmas (<http://www.rijafilms.lv/distribution/animation/>).

Signe Baumanis (1964) ir latviešu animācijas filmu režisore, māksliniece un scenāriste, kuras īsfilmas nevienu neatstāj vienaldzīgu to provokatīvā, nenopietnā, erotiskā satura dēļ. Profesionālās gaitas uzsākusi animāciju studijā “Dauka”, vēlāk turpinājusi Ņujorkā Bila Plimptona studijā. Piedalījusies vairākos starptautiskos filmu festivālos, kuros saņēmusi arī balvas. Ir filmu „Kurpītes” (1993) (skat. 11. att.), „Ragana un govys” (1991), „Love story/Mīlas stāsts” (1998), „Sieviete” (2002) (skat. 12. att.), „Zobārsts” (2005), „Teat Beat of Sex/Pupu mizas par seksu” (2007) autore (http://www.filmas.lv/about_people/411).

Vladimira Ļeščova (1970) filmām raksturīgs askētisks kadrs, nepareizas proporcijas, valdzinoša gaisotne, metāliski trokšņi un gandrīz sataustāms telpiskums. Autors filmām „Vectēva medus” (2002), „Vēstule” (2002), „Bezmiegs” (2004), „Zuduši sniegā” (2007). 2007. gadā

dibinājis savu filmu studiju „Lunohod”, kurā tapusi īsfilma „Spārni un airi” (2009) (skat. 13. att.)
(Dzene 2007

http://www.makslaplus.lv/view.php?open_texts=1373&v_sadala=21&ban=1&year=2007#).

Jurgis Krāsons (1970) kino pasaulē vairāk pazīstams kā spēlfilmu mākslinieks, bet kopš 2006. gada pievērsies animācijas filmu veidošanai. 2007. gadā nominēts kā viens no labākajiem debitantiem. Režisors un mākslinieks animācijas filmām „Melnā kaste” (2006) un „Norīt krupi” (2010) (skat. 14. att.), kas piedalījusies Kannu kinofestivālā. Tēlu kustības, krāsojums un foni zīmēti ar roku (<http://easyget.lv/kultura/read/24463/>).

Edmunda Jansona (1972) filmas, atšķirībā no lielākās daļas mūsdienu autoru darbu ir poētiskas un dvēseliskas. Mācījies animācijas studijas “Dauka” amatieruursos. Šobrīd strādā animāciju studijā “Atom Art” un Vides filmu studijā. Animatora gaitas sācis studijā „Dauka”. Režijā debitējis ar filmu „Haikas” (1995) Režisors un mākslinieks dokumentālajai animācijas filmai „Čiža acīm” (2007) (skat. 15. att.), kas veidota, balstoties uz autentiskiem filmas galvenās varones I. Piļķes zīmējumiem, un ieguvusi „Lielā Kristapa” balvu, pēc Jāņa Jaunsudrabiņa “Baltās grāmatas” motīviem – „Baltā” (2001). Režisors mūziklam „Pavasaris Vārnu ielā” (2009) (<http://www.makslinieki.lv/profile/431/>, http://www.nfc.lv/lmdb/people/people.php?pep_id=83).

Secinājumi:

1. R. Stiebra un A. Bērziņš aizsākuši bērnu animācijas filmu tradīcijas, radot latviešu kultūras popularizējošas filmas, kas nu jau kļuvušas par klasiskām vērtībām;
2. Mūsdienās veidotās filmas domātas galvenokārt pieaugušajiem, nevis bērniem, kā tas bija latviešu animācijas pirmsākumos;
3. Latviešu animatori ir pietiekoši profesionāli un oriģināli, lai liktu par sevi manīt arī starptautiskā līmenī.

Bibliogrāfija

1. Dzene, L. sast. (1989) *Padomju Latvijas kinomāksla*. Rīga: Liesma.
2. Riekstiņš, E. (1986) *Kino*. Rīga: Zvaigzne.
3. Rikards R. (2009) *Mūža atspulgi TV*. Rīga: Studija Scilla.
4. <http://easyget.lv/kultura/read/24463> [2011. 04. 10.].
5. http://i2.orb.lv/video/29/2908/2908_100120072228565dvzznmfee_s.jpg [2011. 04. 11.].
6. <http://ifdb.lv/images/covers-big/1200228745.jpg> [2011. 04. 11.].
7. http://img.apollo.lv/upload/2006-08-21/80877/thumb_wide_96809.jpg [2011. 04. 11.].
8. http://img.apollo.lv/upload/video/233/Savadie_ridzinieki.jpg [2011. 04. 11.].
9. <http://img.youtube.com/vi/DGvwwclPtk/0.jpg> [2011. 04. 11.].
10. <http://www.boms.lv/Video.aspx?VID=8435> [2011. 04. 10.].

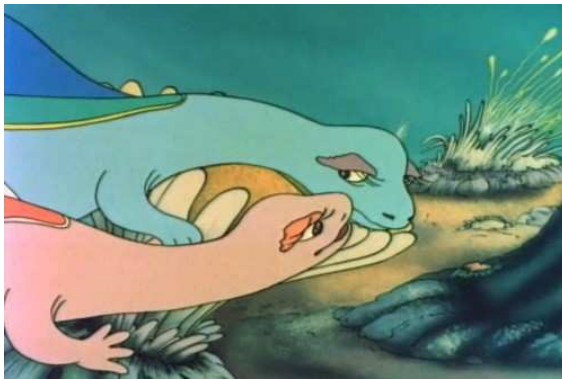
11. http://www.cinergie.be/film/triplettes_de_belleville_les/les_triplettes_de_belleville_0003.jpg [2011. 04. 11.].
12. <http://www.e-biblioteka.lv/lv/video/tracis/9653/> [2011. 04. 11.].
13. http://www.arhivi.lv/index.php?1&729&view=news-detail&news_id=4255/ [2011. 04. 10.].
14. http://www.filmas.lv/about_people/411/ [2011. 04. 10.].
15. http://www.filmas.lv/upload/articles/140/640x480_SparniUnAiri_8.jpg [2011. 04. 11.].
16. http://www.filmas.lv/upload/movies/42/450x300_SpelejuDancoju.jpg [2011. 04. 11.].
17. http://www.filmas.lv/upload/movies/63/450x300_VienaBrivaDiena-TheHoliday.jpg [2011. 04. 11.].
18. <http://www.kinokino.lv/uploads/images/NK1.jpg> [2011. 04. 11.].
19. <http://www.labiedarbi.lv/images/projects/large/ness%20un%20nesija.jpg> [2011. 04. 11.].
20. http://www.ltv1.lv/files/kakjitis_225.jpg [2011. 04. 11.].
21. http://www.makslaplus.lv/view.php?open_texts=1373&v_sadala=21&ban=1&year=2007#/ [2011. 04. 10.].
22. <http://www.makslinieki.lv/profile/3176/> [2011. 04. 10.].
23. <http://www.makslinieki.lv/profile/431/> [2011. 04. 10.].
24. http://www.nfc.lv/lmdb/images/movies/th_mov_446f047d5f373.jpg [2011. 04. 11.].
25. http://www.nfc.lv/lmdb/people/people.php?pep_id=83/ [2011. 04. 10.].
26. <http://www.rijafilms.lv/distribution/animation/> [2011. 04. 10.].
27. <http://www.woodstockfilmfestival.com/images/animation/woman.jpg> [2011. 04. 11.].

1. att. R. Stiebra *Zaķīšu pirtiņa* 1979
<http://img.youtube.com/vi/DGvwwclCptk/0.jpg>

2. att. R. Stiebra *Kaķīša dzirnavas* 1994
http://www.ltv1.lv/files/kakjitis_225.jpg

3. att. R. Stiebra *Ness un Nesija* 1991
<http://www.labiedarbi.lv/images/projects/large/ness%20un%20nesija.jpg>

4. att. R. Stiebra *Neparastie rīdzinieki* 2001
http://img.apollo.lv/upload/video/233/Savadi_e_ridzinieki.jpg

5. att. R. Stiebra *Spēlāju, dancoju* 2007
http://www.filmas.lv/upload/movies/42/450x300_SpelejuDancoju.jpg

6. att. R. Stiebra *Tracis* 1994
<http://www.e-biblioteka.lv/lv/video/tracis/9653/>

7. att. R. Stiebra *Skumjā govs* 1996
http://i2.orb.lv/video/29/2908/2908_100120072228565dvzznmfee_s.jpg

8. att. R. Stiebra *Viena brīva diena* 2003
http://www.filmas.lv/upload/movies/63/450x300_VienaBrivaDiena-TheHoliday.jpg

9. att. S. Chomet *Randiņš Belavilā* 2003
http://www.cinergie.be/film/triplettes_de_belleville_les/les_triplettes_de_belleville_0003.jpg

10. att. J. Poldma, H. Ernīts *Lote no izgudrotāju ciema* 2007
http://img.apollo.lv/upload/2006-08-21/80877/thumb_wide_96809.jpg

11. att. S. Baumanē *Kurpītes* 1993
http://www.nfc.lv/lmdb/images/movies/th_mov_446f047d5f373.jpg

12. att. S. Baumanē *Sievieta* 2002
<http://www.woodstockfilmfestival.com/images/animation/woman.jpg>

13. att. V. Ļeščovs *Spārni un airi* 2009
http://www.filmas.lv/upload/articles/140/640x480_SparniUnAiri_8.jpg

14. att. J. Krāsons *Norīt krupi* 2010
<http://www.kinokino.lv/uploads/images/NK1.jpg>

15. att. E. Jansons *Čīža acīm* 2007
<http://ifdb.lv/images/covers-big/1200228745.jpg>